

loger utan också för språkmän och litteraturvetare. Studien förstärker bilden av OP som en obändigt självständig och konsekvent personlighet, en ganska kärv natur har det sagts av många. Men Ingebrand kan också tillföra bilden av OP nya drag för i flera av de säkra OP-psalmerna finns också ljusare tonlägen och en lyrisk ton som senare ljuder i Tobie comedia.

Gunnar T. Westin

Miroslav Volf: *Trinität und Gemeinschaft: Eine ökumenische Ekklesiologie*. 307 sid. Mainz/Neukirchen-Vluyn: Grünewald/Neukirchener Verlag 1996. (After *Our Likeness: The Church as the Image of the Trinity [Sacra Doctrina 1]*, Grand Rapids: Eerdmans 1998).

Problemet med den kristna kyrkans ort och identitet tillhör de mest explosiva frågorna inom den — inte ens hundraåriga — ekumeniska rörelsen. Efter en mer än tusenårig historia av konflikt mellan konfessionerna ansätts den fredsskapande ekumeniken f.n. av samsamfundsledningarnas självupptagenhet, som verkar växa i takt med det ekonomiska världssystemets ökning av maktackumulationsbegär och splittrande konkurrensvärden. Miroslav Volfs utkast till «en ekumenisk ekklesiologi» väcker därför stor förväntan.

Den kroatisk-nordamerikanske systematikern företar sig två uppgifter, dels att undersöka kardinal J. Ratzingers och metropoliten J. D. Zizioulas kyrkolära — båda mycket inflytelserika arkitekter för sina resp. romersk-katolska och ortodoxa kyrko-«civitates» — och dels att bidra till den ekumeniska nyreflektionen över kyrkan. Den första uppgiften löser förf. elegant genom en detaljerad kritisk granskning av de två representativa utkasten med särskild hänsyn till förhållandet mellan enhet, helhet och mångfald.

Bokens andra del relaterar dem till kyrkosynen hos baptismens förste teolog, John Smyth, och utvecklar sedan en systematiskt driven och analytiskt mycket klar utredning av utvalda ekklesiologiska delfrågor: kyrkans identifikation, dess relation till tro, person och trinitet, kyrkans strukturer. Resonemangen sammanfattas i slutplädningen för ett fördjupat samtal kring kyrkans «katolicitet», särskilt i relation till skapelse, lokalkyrka och «personens katolicitet».

Själv anger förf. som syfte för sin undersökning att «i dialog med den katolska och ortodoxa ekklesiologin placera det frikyrkliga protestropet «Vi är kyrkan!» [jfr. «Wir sind das Volk!» vid murens fall 1989] i en trinitarisk ram och att upphöja det till ekklesiologiskt program.» Så vill Volf bidra till «en nyupptäckt av kyrkan».

Följdriktigt bildar den klassiska trinitetsläran och den moderna personuppfattningens jag-vi-problematik bokens två centrala teman. Med detta välvalda sys-

tematiska grepp lyckas förf. både att göra rättvisa åt sitt material och att tydliggöra de två kyrkoteologernas brister. I Ratzingers utkast påvisas dess trinitariska inbäddning i ett konventionellt västligt en-substans-tänkande vilket, tillämpat på kyrkan, nödvändiggör dess monistiska struktur vars ordning garanteras genom hierarkins uppifrån-och-ned-rörelse. Kristi gudom skymmer här Guds mänsklighet. Personen uppfattar R. som «ren relation», och genom att «substans» helt får styra «relation» minskar han betydelsen av människans subjektivitet och unicitet. Eukaristin utgör det praktiska bekännelsemomentet i kardinalens kyrkosyn.

Zizioulas utkast grundläggs inte av substans- utan av communio-ontologin som dock inte betonar gemenskapsdelarnas jämlikhet utan föreställningen om Faderns personalitet och dennes relation till Son och Ande. Trinitetsläran utmynnar här — i likhet med R. — i en eukaristisk praxis, men till skillnad från den katolska universalismen leder den — med tanke på panortodoxins våndor inte oväntat — till en starkt lokalkyrko-centrerad modell. Universalkyrkans enhet garanteras i Z.s syn av analogin mellan de tre gudomshypostaserna: såsom Fadern i sin monarki konstituerar de två — till honom relaterade — «personerna», så konstituerar i kyrkan den ene (Kristus och biskopen) den allmänna kyrkan, som för Z. — kvalitativt och inte samsamariskt — består av lokalkyrkorna som var för sig och i sig «är» hela kyrkan.

Genom att bli delaktiga i Kristi trinitariska personvara förvandlas människorna i Z.s kyrka från «individer» till «personer». De troendes relationer måste utvecklas i analogi till Trinitetens inre relationer. Volf invänder med rätta att Z. soteriologiskt nedvärderar de troende «lekmännen» på biskopens (den «gamle» Kristus) bekostnad. Även här blir hierarkin till slut en ordningsstiftande nödvändighet för att kontrollera mångfalden. Z. har vidare svårt att hantera personens partikularitet och undviker genom sin generaliserande ontologi — som föga postmodernt även styr hans sanning- och kunskapssyn — att redogöra för hur människans egentligen förhåller sig till Guds personalitet.

Personligen skulle jag vilja tillägga att Z. — trots sitt intressanta «neopatristska» metodförslag — helt förbigår de kappadociska teologernas — på vilka han i huvudsak bygger sin förhistoria — starka betoning av gudomshypostasernas jämlikhet och gemenskaplighet i vilja och befriande handling. Även om tanken på Faderns «monarki» för första gången skyntar hos Gregorios av Nazianz bör den dock tolkas som ett enkelt temporalt svar på Arius fråga: Fadern var helt enkelt först, ensamt rådande i början, varav hos Gr.Naz. *inte* följer något om värderingen av Sonens och Andens gudomliga väsen och frälsningshistoriska verk. Är Z.

verkligen i samklang med sin och vår tradition? «Kortsluter» han inte soterio- genom ontologin?

Volf granskar inte bara de katolska och ortodoxa kyrkoutkasterna med hänsyn till deras något bräckliga postulat om kyrkans helhet, utan även den protestantiska och särskilt sin egen frikyrkliga tradition med hänsyn till individualismens avgrund. Mot dessa viktiga tre framlägger han sin egen kyrkomodell.

Dess hjärta bildar förhållandet mellan person och gemenskap, vilket Volf tänker sig i analogi med de tre gudomshypostasernas relationala och perikoretiska (ömsesidigt integrerade) personlighet. Även om förf. är väl medveten om trinitetstankens begränsade räckvidd hävdar han triniteten inte bara som «ram» utan som «modell» för sin kyrkosyn. I enlighet med sin läromästare J. Moltmann (för vilken f.ö. studien 1993 lades fram som en habilitationsskrift) — och egentligen även med Ratzinger och Zizioulas — möter vi här ändå till slut en ontologisk grundläggning av teologin.

De starka invändningarna mot en sådan har debatterats tidigare, och de gäller dessvärre även kyrkosynen, som man knappast kan deducera ur påståendena om varat allena. Särskilt allvarligt framstår för mig i globaliseringens tidevarv den otillräckliga — kontextuellt oupplysta — reflektionen över skapelsemysteriets betydelse för teo- och ekklesiologin, samt den endast antydda soteriologiska och etiska dimensionen av den kyrka som för G. Aulén i minst lika dramatiska tider var ett «redskap för utbredandet av Guds rike». Fastnar Volfs utkast trots all sin elegans i det mäktiga materialets och lärofaderns dilemma, där ontologin skymmer soteriologin, och där påståendena om Guds väsen inskränker erfarenheten och tolkningen av Guds verk?

Mest relevant för den ekumeniska processen ter sig förf.s krav på öppenhet och reciprocitet i de olika kyrkosamfundens syn på sig själva och varandra. Ekumeniken utvecklas därmed äntligen från ett kyrkopolitiskt maktredskap till ett slagkraftigt teologiskt kriterium för en «ny katolicitet» (jfr. även min recension av R. J. Schreier i STK 4/1999, s. 174). Även Volfs tvärvetenskapligt informerade — ibland något luftigt (pro)gnosticerande — sammanknytning av den kristna och den moderna relationala antropologin med kyrkans gemenskapstanke och sociala omfält övertygar, trots att samhällsvetenskapens tolkningar inte tillräckligt beaktas.

Till skillnad från de förment representativa modellerna erbjuder Volfs helgjutna och målmedvetet formulerade utkast varken sista ordet eller en option på helheten. Som ett slipat bidrag till en försummad diskurs — som hittills i alldeles för hög grad överlätits åt hovteologerna — hör «Trinitet och gemenskap» till de mest lysande och vitaliserande nyorienteringarna på

färden mot en ny ekumenisk-katolsk kyrka i dess tredje årtusende.

Sigurd Bergmann

David S. Cunningham: *These Three Are One: The Practice of Trinitarian Theology*, xiii + 368 sid. Malden and Oxford: Blackwell, 1998.

David Cunninghams bok om den kristna treenighetsläran är minst sagt så prydligt strukturerad som man kan vänta sig av en trinitarisk teolog: tre delar, vilka i sin tur består av vardera tre kapitel, därefter tre appendix. I första delen behandlas «trinitariska trosföreställningar», varmed läsaren bjuds på en orientering bland såväl samtida treenighetsteologier som de klassiska kristna gudslärorna. I del två fördjupas diskussionen, då författaren reflekterar vidare över ett antal karaktäristika eller dispositioner hos Gud som treenighetsläran tycks implicera. Cunningham beskriver dessa som «trinitariska dygder», och menar att även människan, genom Kristus, är kallad att omfatta dem. Som avslöjas av bokens undertitel, så ligger tyngdpunkten i del tre med rubriken «trinitariska praktiker». Denna del är följaktligen ett försök att knyta an de mer teoretiska diskussionerna i bokens första delar till det praktiska planet genom att ställa frågan «Vad innebär tron på Guds treenighet för det konkreta gestaltandet av ett kristet liv?».

När man beskådat bokens nästan överprydliga «trinitariska» uppläggning undrar man lätt över huruvida innehållet verkligen kan få fritt spelrum. Dessa funderingar försvinner emellertid då man börjar läsa, och man konstaterar snart att Cunninghams bok utgör vare sig någon konventionell eller tunggrodd utläggning av treenigheten. Det dröjer heller inte länge innan man som läsare blir klar över den problematik som tycks utgöra fokus för Cunninghams intresse, nämligen den inom postmoderniteten så tongivande frågan «Hur förena mångfald och enhet?» Att diskussionerna kring denna betydelsefulla fråga ständigt tenderar att låsa sig i ömsesidigt uteslutande positioner är ett bara alltför välbekant faktum. Mot den bakgrunden är Cunninghams bok på många sätt tankeväckande, då den i en mycket nyanserad och opolemisk ton söker åstadkomma en konstruktiv lösning på problemet, genom att tänka om hela frågeställningen utifrån den kristna treenighetstanken.

Cunninghams «kontraintuitiva tes» är, helt kort, att någonting kan vara *tre* och *en* på samma gång, utan att mångfalden därmed utplånas: «The doctrine of the Trinity calls into question our assumption that the categories of oneness and difference are incommensurable, incompatible, or even necessarily in tension with one another» (s. 8). För att förtydliga sitt resonemang